

дагогічної громади, а й для всього суспільства, завжди був і буде вклад *видатних учителів*, вплив яких особливо відчувався на початку ХХ ст., коли британська школа звернула увагу на індивідуальний розвиток кожної дитини; *соціальні умови* – це той чинник, який має важливе значення для професії вчителя, його дія відчувалась і відчувається постійно; і, як ми побачили з вищезазначеного, починаючи з ХІХ ст., *політичний вплив* набрав такої сили, що вже на сьогодні можна говорити про його однозначне панування у сфері педагогічної освіти у Великій Британії.

Література

1. Джуринский А.Н. История зарубежной педагогики : учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений. – М. : Форум ; Инфра-М, 1998. – 272 с.
2. Педагогика иезуитов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.wikipedia.org>.
3. Салимова К. Педагогика народов мира: История и современность / К. Салимова, Н. Додде. – М. : Педагогическое общество России, 2001. – 576 с.
4. Gillard D. Education in England: a brief history [Електронний ресурс] / D. Gillard. – Режим доступу: www.educationengland.org.uk/history.
5. Ruddy M. Pestalozzi and The Oswego Movement / M. Ruddy. – Buffalo, 2000. – 46 p.

КОЛОМІЙЧЕНКО С.Ю.

НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Значні зміни в соціальній, економічній і виробничій сферах життя суспільства, посилення боротьби за конкурентоспроможність фахівців загострили потребу суспільства в обдарованих, творчих особистостях, здатних відповідати на виклики нового часу, тому перед сучасною системою освіти постала нагальна проблема навчання й розвитку таких особистостей, і від її вирішення залежить можливість збереження та збагачення культурного потенціалу країни. Значущість проблеми реалізації творчого потенціалу особистості, зокрема обдарованих дітей у процесі шкільного навчання, зумовила появу підвищеного інтересу до неї як у теорії, так і в педагогічній практиці. Водночас, розвиток останньої випереджає аналіз і розробку її науково-методологічного і психологічного обґрунтування, що обмежує можливості надання психолого-педагогічної підтримки обдарованим дітям, призводить до уповільнення їхнього розвитку і перешкоджає актуалізації творчого потенціалу.

Становлення якісно нової розвивальної, особистісно орієнтованої освіти передбачає розвиток особистості та її індивідуальних особливостей, здібностей та інтересів (А. Асмолов, В. Давидов, Д. Ельконін, А. Матюшкін, Л. Мітіна, І. Якіманська та ін.). Індивідуалізація освіти зумовлює необхідність створення нових дитиноцентристських моделей навчання і виховання, що забезпечують вирішення завдань розвитку для різних груп дітей (від тих, що відстають у розумовому розвитку до обдарованих). Обдаровані діти мають підвищений потенціал творчого розвитку, що, у свою чергу, визначає необхідність розробки нових підходів до навчання, адекватних їхній когнітивній і особистісній своєрідності. Створення цілісних систем розвитку обдарованих дітей у шкільному навчанні, що ґрунтуються на та-

кому підходить, є найвагомим кроком у вирішенні проблеми розкриття дитячої обдарованості.

Особливо актуальним є створення таких систем для дітей із загальною обдарованістю, до яких можна віднести більшість обдарованих молодших школярів і підлітків, що виявляють високий рівень інтересу і мають здібності у багатьох галузях діяльності. Існуюча практика навчання і розвитку таких дітей має в основному хаотичний і фрагментарний характер, тому що до сьогодні в умовах сучасної шкільної освіти не поставало завдання створення та реалізації психологічно і педагогічно обґрунтованої системи розвитку дітей із загальною обдарованістю.

Мета статті – розглянути особливості навчання і розвитку обдарованих дітей на основі аналізу вітчизняної та зарубіжної психолого-педагогічної літератури.

Вперше знаходимо звернення до проблем розвитку обдарованості у процесі шкільного навчання на початку ХХ ст. Водночас учені визначили основні напрями дослідження проблеми обдарованості: природа обдарованості, її виявлення (діагностика) у дитячому віці, розвиток (П. Блонський, Л. Виготський, В. Зеньковський, Г. Челпанов та ін.). Однак у 30-ті рр. ХХ ст. через ідеологічний характер було припинено дослідження проблем обдарованості. Хоча ряд аспектів цього питання і вивчався в межах психології здібностей, але в наукових дослідженнях не приділялася увага вивченню проблем розвитку обдарованих дітей у процесі шкільного навчання. А ось у зарубіжній літературі, навпаки, ці дослідження проводились, набуваючи більш вираженої практичної спрямованості, пов'язаної з вирішенням завдань виявлення та розвитку обдарованих дітей (А. Breidenstine, Н. Carrol, С. Cox, L. Hollingworth, М. Mead, I. Mensch, С. Taylor, L. Terman, Р. Witty). Така особливість історії вивчення проблеми обдарованості як у вітчизняній науці, так і в зарубіжній, зумовила специфіку сучасного етапу її розробки.

Починаючи з кінця 80-х рр. ХХ ст., у вітчизняній науці починається новий етап дослідження проблеми розвитку обдарованості. Цей етап має принципово нове теоретичне й експериментальне підґрунтя, що дає змогу обрати цілісний підхід до розуміння обдарованості та її розвитку. Його необхідність визначено у робочій концепції обдарованості, що є узагальненням сучасного стану вивчення цієї проблеми та підходів до її вирішення, яке представлено вітчизняними науковцями (Д. Богоявленська, В. Шадриков та ін.). Значущими для здійснення такого підходу є також праці Б. Ананьєва, Л. Виготського, Б. Ломова, В. Петровського, К. Платонова, С. Рубінштейна, Б. Теплова та ін. Теоретичні та практичні розробки в галузі психології мислення і творчості, загальних і спеціальних здібностей, вікової та педагогічної психології, розвивального, проблемного й особистісно орієнтованого навчання, а також дослідження феномену обдарованості стали підґрунтям для вирішення проблеми розвитку обдарованих дітей у процесі шкільного навчання, перетворення умов для створення потенційно обдарованої дитини в обдаровану дорослу особистість.

Нові світові досягнення в галузі навчання та розвитку обдарованих дітей дають змогу значно розширити цю категорію. Так, зарубіжні дослідники дійшли висновку, що потенційно обдаровані діти становлять не 1–3%, а 15–30% від загальної вікової вибірки; високий рівень їх досягнень можна спостерігати лише при відповідному навчанні (J. Freeman, J. Renzulli, K. Heller, F. Gagne). Це дає можливість визначити як пріоритетну проблему вивчення психологічних і педагогічних умов і факторів, що сприяють розвитку обдарованих і талановитих дітей, становленню творчої особистості та реалізації обдарованості в дорослому житті. Вирішення цієї проблеми неможливе без теоретичної, методологічної, експериментальної і методичної розробки психологічних систем розвитку обдарованості дітей в умовах шкільного навчання.

Отже, незважаючи на розмаїття теоретичних ідей і експериментальних досліджень, що мали вагоме значення для вирішення проблем у галузі навчання та розвитку, вони не були реалізовані стосовно обдарованих дітей. Невизнання значущості проблеми навчання і розвитку обдарованих дітей призвело до недостатньої її розробки в науково-практичному аспекті порівняно з дослідженнями в зарубіжній психології та педагогіці. Однак значущими для розробки проблеми навчання та розвитку обдарованих дітей є розроблені у вітчизняних фундаментальних дослідженнях психологічні принципи творчого розвитку дітей у дошкільному віці та в початковій школі (Д. Ельконін, А. Запорожець, М. Лісіна та ін.), принципи проблемного (А. Матюшкін), розвивального (В. Давидов) й особистісно орієнтованого навчання (І. Якіманська).

Психологічні дослідження феномену обдарованості, виконані в межах різних шкіл і напрямів, привели до розуміння обдарованості як інтегральної характеристики, що включає не лише когнітивну, а й мотиваційно-особистісну сфери (А. Ананьєв, П. Блонський, Д. Богоявленська, Л. Виготський, Н. Лейтес, А. Матюшкін, К. Платонов, С. Рубінштейн, Б. Теплов та ін.). Вивчення особистості й окремих її особливостей як основних детермінант розвитку і самореалізації обдарованої людини подано наприкінці ХХ ст. у працях вітчизняних і зарубіжних вчених (Ю. Бабаєва, А. Орлов, В. Петровський, Дж. Рензулі, К. Роджерс, К. Хеллер та ін.). Велике значення для зміни уявлень про обдарованість мають також праці, що підкреслюють потенційний характер дитячої обдарованості, важливість вікових закономірностей і залежність її виявлення та розвитку від соціального оточення, у тому числі й шкільного навчання (Н. Лейтес, А. Матюшкін, Г. Пасов, В. Петровський, Дж. Рензулі, Дж. Фрімен та ін.). Усе це знайшло своє відображення в сучасному визначенні обдарованості, що запропоноване авторами російської Робочої концепції обдарованості (Д. Богоявленська, В. Шадриков та ін.). Відповідно до цього визначення, обдарованість розуміємо як системну якість людини, що розвивається у процесі її життєдіяльності та визначає можливість досягнення нею вагомих результатів у значущих для суспільства видах діяльності. Зазначення важливості потенційного характеру дитячої обдарованості, вікових закономірностей і залежності її ви-

явлення та розвитку від соціального оточення знайшло своє відображення у визначенні О. Щелбанової, що, на наш погляд, найбільш повно відображає суть загальної обдарованості дітей: загальна обдарованість дітей розглядається як високий творчий потенціал – єдина і цілісна характеристика дитини, що формується в процесі її психічного розвитку в результаті системної взаємодії особистісних властивостей і умов оточення та створює особливо сприятливі внутрішні передумови для подальшого розвитку.

Розуміння обдарованості як інтегрального феномену, що співвідноситься з особистістю в цілому, а також її потенційного характеру в дитячому віці визначає і принципівий підхід до вивчення таких дітей: навчання має бути підпорядкованим процесу розвитку особистості, тобто бути “особистісно розвивальним” (Л. Мітіна).

Більшість досліджень засвідчує, що психологічна своєрідність обдарованих дітей, їхні високі пізнавальні потреби і можливості часто стають джерелом труднощів і проблем, що виникають у них в процесі навчання. Традиційна система навчання, орієнтована на абстрактного “середнього” учня, може здійснювати серйозну протидію розвитку обдарованих учнів, сприяти порушенню їхнього психічного і психологічного здоров’я (П. Блонський, Н. Лейтес, А. Матюшкін, В. Панов, Дж. Фрімен, К. Юнг та ін.). Аналіз психологічних особливостей обдарованих дітей і проблем, що виникають у них в умовах традиційного навчання, а також особливостей сучасного етапу розвитку суспільства і соціального замовлення відносно навчання таких дітей, дає змогу обґрунтувати соціально-психологічну необхідність створення спеціальних програм розвитку обдарованих дітей у процесі шкільного навчання і визначити пріоритетні цілі такого навчання. Такими цілями є розвиток цілісного світогляду і системного мислення, творчої особистості та її духовно-моральних основ, а також розкриття і розвиток індивідуальності обдарованої дитини.

Аналіз основних підходів до вивчення обдарованих дітей у вітчизняній і зарубіжній практиці дає змогу виділити три різновиди програм – освітні, розвивальні та освітньо-розвивальні, що відрізняються за характером відносин двох основних завдань навчання: загальноосвітньої підготовки як засвоєння певної системи знань, з одного боку, і розвитку мислення й особистості дитини, – з іншого. Розгляд переваг і недоліків кожного виду програм дав змогу зробити висновок про те, що розробка і впровадження освітньо-розвивальних програм є одним з найперспективніших напрямів, оскільки це дає можливість реалізувати цілісний підхід до розвитку обдарованості дитини і зробити школу місцем такого розвитку. Для того, щоб у школі розвивалася обдарованість дитини, при побудові навчання необхідно враховувати психологічні особливості таких дітей.

Прагнення врахування високих пізнавальних потреб і можливостей обдарованих дітей у зарубіжній практиці зумовило необхідність визначення основних вимог, яким має відповідати програма, орієнтована на обдарованих школярів (Е. Ландау, В. Clark, J. Feldhusen, К. Heller, S. Kaplan, F. Monks, Н. Passow, J. Renzulli, J. Treffinger, P. Torrance). Так, можна виді-

лити основні групи таких вимог: до змісту програм, методів навчання, умов і засобів, що необхідні для реалізації відповідного процесу навчання, – а також експліціювати зв'язок цих вимог з особливостями обдарованих дітей, з одного боку, та цілями їхнього навчання, – з іншого.

Відповідно до висунутих вимог, у змісті навчання необхідно здійснити якісні зміни, які будуть відповідати особливим пізнавальним потребам і можливостям обдарованих дітей, а також змінити репродуктивні методи викладання, що домінують у сучасній практиці, на творчі, пошукові. Водночас, здійснений аналіз наукових досліджень засвідчує, що, незважаючи на важливе значення таких вимог для створення спеціальних програм і вирішення ряду питань прикладного характеру, вони не можуть слугувати підґрунтям для розробки цілісної й єдиної психолого-педагогічної системи розвитку обдарованих школярів з моменту вступу до школи та до її закінчення. Це зумовлено емпіричністю і безсистемністю висунутих вимог, відсутністю концептуальної моделі розвитку обдарованості дітей в умовах шкільного навчання, у межах якої тільки й можлива розробка наукового обґрунтованої технології розвитку обдарованих дітей.

Висновки. Отже, аналіз сучасного стану проблеми навчання та розвитку обдарованих дітей засвідчує необхідність розробки теоретичних основ для створення нової моделі розвитку загальної обдарованості дітей у мовах шкільного навчання – моделі творчого міждисциплінарного навчання, що забезпечує цілісність і наступність розвитку на всіх його етапах, ґрунтується на психологічних принципах і закономірностях розвитку обдарованих дітей. У зв'язку з цим, загальну обдарованість дитини можна розглядати як високий творчий потенціал, а центральною умовою творчого розвитку обдарованої дитини є її дослідна (творча) активність, її перетворення у вищі форми: від широкої зацікавленості новим і невідомим до постановки і вирішення нових проблем. На основі розвитку дослідної активності обдарованої дитини формується дослідна позиція особистості, що забезпечує подальший розвиток обдарованості, досягнення людиною найбільш високих форм творчої активності.

Література

1. Богоявленская Д.Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества / Д.Б. Богоявленская. – Ростов-на-Дону, 1983.
2. Дружинин В.Н. Когнитивные способности: структура, диагностика, развитие / В.Н. Дружинин. – М., 2001.
3. Матюшкин А.М. Концепция творческой одаренности / А.М. Матюшкин // Вопросы психологии. – № 6. – 1989. – С. 29–33.

КОПИТКОВ Д.М.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНЕ ДІАГНОСТУВАННЯ СТУДЕНТІВ ЩОДО ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ПРАКТИЧНОЇ РОБОТИ

Впровадження нових технологій вимагає постійного контролю знань на будь-якому етапі навчання. Одним із ефективних засобів виявлення рівня засвоєння таких знань або готовності до будь-якої діяльності є психоло-